

Суспільно-географічні аспекти розвитку фармацевтичної промисловості світу

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця
e-mail: cherrys21@rambler.ru

Анотація. У статті розглядаються сучасні тенденції розвитку фармацевтичної промисловості в країнах світу, проаналізовані суспільно-географічні особливості світового ринку продукції галузі та специфіка розвитку фармацевтичної індустрії в Україні.

Ключові слова: фармацевтика, фармацевтична індустрія, інноваційна діяльність.

Фармацевтична промисловість є однією з найскладніших галузей хімічної індустрії, яка вирізняється великою кількістю підгалузей, високим рівнем НДДКР та величезними капітальними витратами. При постійному зростанні кількості населення планети все більшого значення для охорони здоров'я усіх країн світу набуває продукція сучасної фармацевтичної промисловості. На сьогодні фармацевтична галузь є одним з найважливіших секторів світової економіки, який, в свою чергу, надзвичайно впливає на розвиток охорони здоров'я, страхового бізнесу, фінансової сфери тощо.

При цьому зростаюча наукоємність фармацевтичного виробництва забезпечує розвиток міжгалузевих зв'язків з багатьма галузями промисловості, такими як, нафтохімія, біотехнологія та військово-промисловим комплексом. Актуальність вивчення суспільно-географічних аспектів створення, виробництва та збуту лікарських препаратів визначається також тим, що розвиток фармацевтичної промисловості є питанням національної безпеки, адже в останні роки ведеться жорстка боротьба за український фармацевтичний ринок.

Теоретичні та практичні основи функціонування та розвитку фармацевтичної індустрії та інших галузей промисловості розглядаються зарубіжними та вітчизняними дослідниками, такими як Н.В. Алісов, В.Л. Багірова, Є.Г. Овчаров, М. Гетьман, Н.С. Мироненко, І.О. Родіонова, А.Ю. Юданов, Б.П. Громовик, Тищенко О.М. тощо.

Метою дослідження є виявлення закономірностей розвитку фармацевтичної індустрії, аналізі суспільно-географічних особливостей світового ринку продукції галузі, характеристиці специфіки розвитку галузі в Україні.

Об'єктом дослідження є світова фармацевтична промисловість, як сектор світової індустрії.

Фармацевтична промисловість займається розробкою та виробництвом ліцензованих лікарських засобів та медикаментів. Ця галузь має довготривалу історію розвитку. Як правило, виділяють наступні етапи формування та розвитку фармацевтичної індустрії:

1. доіндустріальний етап - характеризується відсутністю масового виробництва лікарських препаратів;

2. індустріальний етап - початок масового виробництва ліків на основі простих хімічних сполук;

3. сучасний етап (постіндустріальний) - розвиток науки призвів до появи більш ніж 300 тис. лікарських препаратів, на потік поставлено не лише виробництво, а й пошук нових діючих речовин та розвиток біотехнологій [5].

Усі минулі століття потреба в продукції фармацевтичної промисловості лише зростала. Подальший розвиток даної галузі світової індустрії тісно взаємопов'язаний із розвитком науки та витратами на НДДКР.

Серед факторів, що найбільш суттєво впливають на розвиток фармацевтичної індустрії слід виділити: демографічні (темпи зростання населення, рівень народжуваності, смертності та тривалості життя, статеві - вікова структура населення, міграції та ін.); соціальні (рівень розвитку освіти та охорони здоров'я); економічні (рівень соціально-економічного розвитку країн та прибутків населення, рівень розвитку науки та техніки, НДДКР, транспортно-комунікаційних систем та ін.). Досить великий вплив мають і різноманітні політичні події в середині та за межами країн [5].

Фармацевтична промисловість є одним з небагатьох секторів світової індустрії, що не пережила сильних потрясінь у другій половині ХХ ст., її частка у хімічній промисловості перевищує 20% за рахунок обсягів та вартості продукції. Безкризовий розвиток та перманентні успіхи фармацевтичної промисловості пояснюються не лише специфічним характером продукції галузі та наявністю постійно відновлювального ринку збуту лікарських препаратів, але і відносною молодістю самої галузі.

Потужну фармацевтичну промисловість мають лише економічно високорозвинені країни. Незважаючи на те, що торгова мережа фармацевтичної індустрії охоплює практично усі регіони світу, виробничі потужності галузі сконцентровані у межах трьох головних регіонів - Європа, США та Японія (80%) (рис. 1).

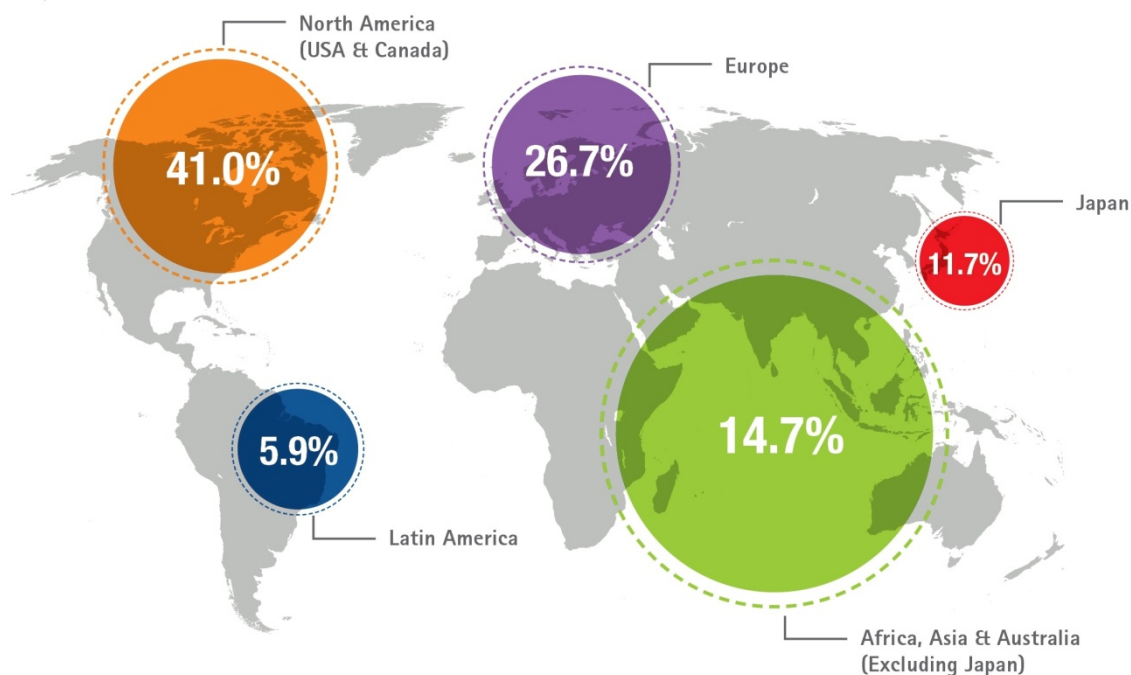


Рис. 1. Світовий фармацевтичний ринок в 2012 р. [за <http://www.efpia.eu/>]

Проте частіше говорять не про країни-лідери, а про корпорації - лідери галузі. Це є одним з проявів глобалізації у світовій фармацевтичній індустрії. Роль потужних фармацевтичних ТНК в галузі визначають витрати на НДДКР. Річні обсяги продажів найбільш потужних світових корпорацій перевищують десятки мільярдів доларів. В якості лідерів відзначилися американські корпорації [6]. Так, в 2013 р. ними виявилися Johnson & Johnson (обсяг продажу - 67,2 млрд. дол.), Pfizer (близько 59,0 млрд. дол.). За ними слідом йдуть швейцарські Novartis та Roche (табл. 1).

Таблиця 1.

Найпотужніші глобальні фармацевтичні компанії в 2013 р.

№ п/п	Компанія	Країна	Обсяги продажу, млрд. дол.
1.	Johnson & Johnson	США	67,2
2.	Pfizer	США	59,0
3.	Novartis	Швейцарія	57,7
4.	Roche	Швейцарія	49,7
5.	Merck & Co	США	47,3
6.	Sanofi	Франція	46,1
7.	GlaxoSmithKline	Великобританія	43,0
8.	Abbott Laboratories	США	39,9
9.	AstraZeneca	Великобританія	28,6
10.	Eli Lilly	США	22,6

за : <http://www.statista.com>

В рейтингу FirstWord Pharma серед найбільш інноваційних фармацевтичних корпорацій світу у 2013 р. стали Johnson & Johnson та Novartis. Даний рейтинг складений на основі показника "freshness index", він відображає частку продажів лікарських засобів, схвалених регуляторними органами з 2010 р. у сукупному обсязі продажів [2].

Згідно прогнозу IMS Health глобальні витрати на ліки в 2014 р. будуть зростати та досягнуть 1 трлн. дол., а в 2017 р. - 1,2 трлн. дол., що зумовлено швидким зростанням середнього класу в структурі населення розвинутих країн в сукупності з більш сприятливими економічними перспективами [7].

США є найбільшим в світі ринком фармацевтичної продукції (42% від світового) та найбільшим виробником лікарських засобів, більшість з яких йдуть на задоволення власних потреб країни. США є батьківщиною 11 з 20 найбільших фармацевтичних ТНК у світі, що активно експортують свою продукцію за кордон і мають величезну кількість філій у країнах, що розвиваються. Виробництво лікарських препаратів не є експортно орієнтованою галуззю США, зовнішньоторгівельне сальдо торгівлі ліками тут залишається від'ємним за рахунок великих обсягів імпорту. Головною особливістю фармацевтичної індустрії США є її орієнтованість на внутрішній ринок (близько 78% від власного виробництва).

Країни Європи, зокрема Німеччина, Швейцарія та Великобританія є країнами - історичними лідерами фарміндустрії, де зосереджені головні офіси провідних фармацевтичних ТНК [6]. Таким чином, вони володіють не лише досвідом і традиціями подібного виробництва, але й є інноваційними центрами світу, де розробляються нові ліки, удосконалюються ті, що вже зарекомендували себе на світовому ринку. Крім того ці країни є головними експортерами лікарських препаратів в Україну (табл. 2).

Таблиця 2.

Основні індикатори економічного впливу фармацевтичної галузі в Європі за період 1990 - 2012 рр.

Індикатори	1990	2000	2011	2012
Виробництво, млн. дол.	63.010	125.301	205.622	210.000
Експорт, млн. дол.	23.180	90.935	288.573	305.000
Імпорт, млн. дол.	16.113	68.841	212.135	225.000
Торговий баланс, млн. дол.	7.067	22.094	76.438	80.000
Витрати на НДДКР, млн. дол.	7.766	17.849	29.192	30.000
Зайнятість, осіб	500.879	534.882	700.010	700.000

за: http://www.efpia.eu/uploads/Figures_Key_Data_2013.pdf

Позитивну динаміку зростання власного фармацевтичного ринку демонструють і країни Азії, серед них Японія (Takeda), Китай (Sinopharm), Пд. Корея, Ізраїль, Сінгапур тощо.

Сучасна наука дає великі можливості для пошуку нових ліків. На сьогодні тривалість життя населення розвинутих країн, в середньому на 30 років довша, ніж сто років тому. Скорочення смертності та суттєвий прогрес у якості життя в певній мірі є результатом діяльності саме фармацевтичної індустрії.

Усі нові медичні препарати, що з'являються на ринку - це результат тривалого, ризикованого та дорогавартісного процесу досліджень та розробок, що проводяться фармацевтичними корпораціями. Акценти в науково-дослідній діяльності в світовій фарміндустрії змістилися в сторону розробки лікарських препаратів біологічного походження. В 2001 р. на біопрепарати припадало лише 7 % загального обсягу продажів TOP 10 найбільш популярних препаратів, в 2012 р. цей показник вже складав 71%. Кількість клінічних досліджень лікарських препаратів біологічного походження за 11 років збільшилося на 155% - з 355 в 2001 р. до 907 в 2012 р. Така ж тенденція спостерігається і у фінансуванні науково-дослідної діяльності в області розробки біопрепаратів (з 10.5 млрд. дол в 2001 р. до 103 млрд. дол. в 2012 р.). Обсяг продажу біопрепаратів в період 2001 - 2012 рр. зріс на 363% - до 163 млрд. дол.

Фармацевтична галузь вносить значний вклад у зайнятість населення в усіх країнах світу. В США кожне робоче місце у фармацевтичній індустрії створює 3,7 робочих місць за межами фармацевтичного сектору. Окрім безпосередньо зайнятих у ньому близько 700 тис. осіб, більше 900 тис. робочих місць залежать від співпраці із фармацевтичною галуззю, подібна ситуація спостерігається і у країнах Європи (рис. 2).

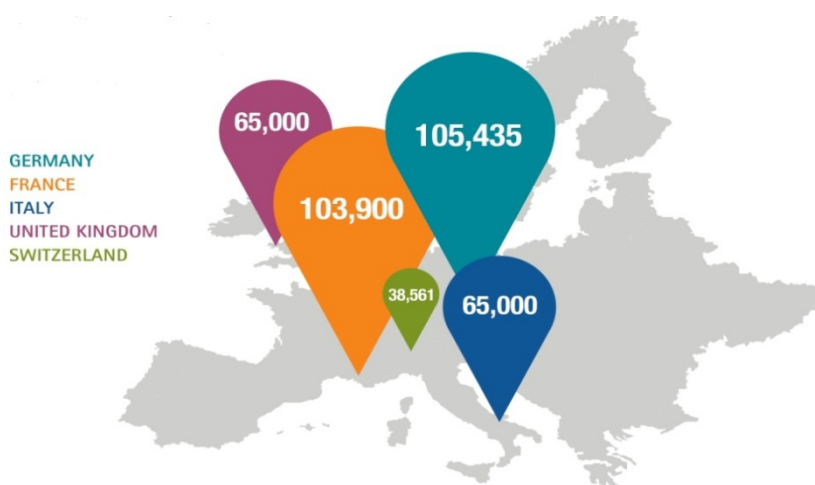


Рис. 2. Зайнятість у фармацевтичній індустрії провідних країн Європи в 2012 р. [за <http://www.efpia.eu/>]

Продаж фармацевтичної продукції у світовому масштабі відображає міжнародний розподіл медичних технологій, що стали результатом інтенсивних досліджень країн-експортерів.

Згідно даних, опублікованих дослідницьким агенством "IMS Health", в 2012 р. обсяг світового фармацевтичного ринку становив близько 1 трлн. дол. Потенціал та значення фармацевтичного ринку величезне. При цьому майже половина обсягу фармацевтичного ринку - це експорт продукції. В рейтингу найбільших країн - експортерів фармацевтичної продукції за підсумками 2012 р. лідирують Німеччина, Швейцарія, Бельгія, США та Франція (табл. 3).

Таблиця 3.

Рейтинг країн світу за експортом фармацевтичної продукції в 2012 р.

№ п/п	Країна	Експорт фармацевтичної продукції, млн. дол.	Експорт фармацевтичної продукції на душу населення, дол.	Частка експорту фармацевтичної продукції у сукупному експорті країни, %
1.	Німеччина	66956,1	814	3,7
2.	Швейцарія	54356,2	7092	15,7
3.	Бельгія	44840,2	4186	13,8
4.	США	39887,1	129	2,7
5.	Франція	34706,0	553	5,8
6.	Великобританія	32946,7	531	6,9
7.	Ірландія	29120,3	6515	23,0
8.	Італія*	18883,6	312	3,8
9.	Нідерланди	17021,0	1025	3,1
10.	Іспанія	11992,0	260	3,9
11.	Індія	9571,7	8	3,2
12.	Австрія *	8765,3	1044	3,7
13.	Швеція	7371,6	786	3,9
14.	Ізраїль*	7038,3	949	11,0
15.	Сінгапур	6795,6	1336	1,6
16.	Китай	5880,8	4	0,3
17.	Данія*	5304,7	956	4,8
18.	Канада	5078,3	149	1,1
19.	Австралія	4377,5	197	1,6
20.	Угорщина	4263,3	427	4,3

* дані за 2011 р. за: <http://comtrade.un.org/>

Німеччина лідирує за експортом фармацевтичної продукції з обсягом експорту майже 67 млрд. дол. Частка експорту цієї продукції Німеччини складає близько 30 % від експорту хімічної продукції країни, проте через диверсифіковану структуру зовнішньої торгівлі в загальному товарному експорті ця частка невелика - лише 4 %. Виробництво фармацевтичної продукції у Німеччині розвивається за типовою моделлю розвинутних країн - велике значення приділяється новим дослідженням та розробкам. Лише в 2011 р. у НДДКР в області фармацевтики було інвестовано близько 10,5 млрд. євро [4].

В цілому не дивно, що в першу двадцятку рейтингу входять переважно розвинуті європейські країни, це пояснюється тим, що виробництво фармацевтичних продуктів пов'язано із великими витратами на дослідження, розробку нових ліків. Крім того, сам процес виробництва такої продукції вимагає великих витрат на техніку, кваліфіковані кадри тощо. Україна у цьому рейтингу займає лише 48 - у позицію. Експорт української фармацевтики порівнянно незначний (243,5 млн. дол.). В країні не вистачає внутрішніх дослідницьких розробок в цій області, щоб в повній мірі задовольняти потреби у ліках та іншій фармацевтичній продукції.

Фармацевтична індустрія України впродовж останніх років демонструє стійку тенденцію до зростання. Українська фармацевтична промисловість виробляє близько чверті від 13 тис. найменувань лікарських препаратів майже в усіх формах. Основним групами є анальгетики, серцево-судинні препарати, вітаміни, засоби для лікування ендокринної та респіраторної систем, шлунково-кишкового тракту і антибіотики.

На сьогодні промислове виробництво фармацевтичної продукції в Україні здійснюють близько 120 підприємств. Найбільшими українськими виробниками фармацевтичної продукції є: ПАТ «Фармак», «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод», Корпорація «Артеріум» («Київмедпрепарат», «Галичфарм»), Корпорація «Стірол», «Дарниця», «Здоров'я», «Лекхім» тощо. На частку п'яти основних компаній-виробників припадає більше 50% виробленої у країні продукції [3].

Протягом останніх років українські підприємства-виробники фармацевтичної продукції поступово продовжували нарощувати обсяги експортних поставок. Так, за підсумками 2012 р. експорт готових лікарських засобів вітчизняного виробництва склав 243 млн. дол. (більше на 24,8% у порівнянні з 2011 р.). Географія експортних поставок традиційно представлена насамперед країнами СНД.

Концентрація експорту фармацевтичної продукції українського виробництва до країн СНД пов'язана з дією жорсткої системи контролю якості продукції на європейських ринках, а також з необхідністю наявності у виробників відповідних GMP сертифікатів. Найбільшими українськими

виробниками, які експортують свою продукцію є: ПАТ «Фармак», Корпорація «Артеріум», Корпорація «Здоров'я», ПАТ НВЦ «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод», Фармацевтична компанія «Дарниця» та інші виробники [1].

Дослідження рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг» свідчать, що структура сировинної бази українських підприємств-виробників залишається поки що залежною від імпорتنних поставок основної сировини та матеріалів (що прив'язує як структуру собівартості, так і рівень відпускних цін до коливань курсу національної валюти відносно долара та євро). При цьому сировина та матеріали українського виробництва представлені насамперед допоміжними матеріалами.

З основних тенденцій розвитку фармацевтичного ринку України необхідно також відзначити збільшення українськими підприємствами частки у структурі виробництва лікарських засобів, які відносяться до групи препаратів з більшою доданою вартістю (у т.ч. препарати-дженерики), що було зумовлено частковим переміщенням попиту у середній та високий цінові сегменти, що у свою чергу сприяло зростанню середньозваженої вартості однієї упаковки лікарських засобів у 2012 р.

Таким чином, на сьогодні головними постачальниками наукоємних фармацевтичних технологій залишаються - США, країни Західної Європи та Японія. Швидкими темпами почали діяти корпорації Китаю та Індії, збільшуючи власну частку світового фармацевтичного ринку. В Україні теж спостерігаються позитивні тенденції розвитку фармацевтичної індустрії, а лікарські препарати вітчизняного виробництва претендують на високе місце на власному ринку для підвищення рівня та тривалості життя своїх громадян.

Література

1. Лин А.А. Фармацевтический рынок: фундаментальные особенности / А.А. Лин, С.В. Соколова // Проблемы современной экономики. – 2012. – № 2 (42) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=41182>.
2. Мех О.А. Наукоємність фармацевтичної продукції як конкурентна перевага виробника / О.А. Мех [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/48997/06-Mekh.pdf>
3. Майстро Р.Г., Чезія Я.Г. Дослідження фармацевтичного ринку України / Р.Г. Майстро, Я.Г. Чезія [Електронний ресурс] – точка доступу: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Texничний%20прогрес%20та%20ефективність%20виробництва/2012/6/12Chezh.pdf
4. Мировой фармацевтический рынок: состояние, прогнозы, перспективы [Електронний ресурс]. – точка доступу: <http://pharmapractice.ru/551395>.
5. Овчаров Е.Г. Мировая фармацевтическая промышленность: современное состояние и тенденции развития в условиях глобализации // Автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. экон. наук / Е.Г. Овчаров, 2005. – 24 с.
6. Тищенко А.Н. Социально-экономическое значение и характерные черты фармации / А.Н. Тищенко, А.В. Доровский // Світова економіка та міжнародні відносини. – 2013. – № 3. – С. 13 – 20.
7. Фармацевтическая промышленность и глобальное здравоохранение: факты и цифры [Електронний ресурс] – точка доступу: http://www.airpm.org/netcat_files/458/359/h_a3aa4d524d29da146c9a3493f2639ce5

Аннотация. А. В. Чернова **Общественно-географические аспекты развития фармацевтической промышленности мира.** В статье рассматриваются современные тенденции развития фармацевтической промышленности в странах мира, проанализированы общественно-географические особенности мирового рынка продукции отрасли и специфика развития фармацевтической индустрии в Украине.

Ключевые слова: фармацевтика, фармацевтическая индустрия, инновационная деятельность.

Abstract. G. V. Chernova **Publicly-geographical aspects of development of pharmaceutical industry of the world.** In the article modern progress of pharmaceutical industry trends are examined in the countries of the world, the public-geographical features of world market of products of industry and specific of development of pharmaceutical industry are analysed in Ukraine.

Keywords: pharmaceuticals, pharmaceutical industry, innovative activity.

Поступила в редакцию 02.02.2014 г.